

תשובה לתגובות של ר' שמריה גרשוני ור' איתם הנקין על מאמרי

"היתר מכירה או יבוא נכרי"

הרב ד"ר חיים סיימונס

ברצוני להודות לר' שמריה גרשוני (להלן רש"ג) ולר' איתם הנקין (להלן רא"ה) שעיינו במאמרי וכתבו תגובותיהם. במיוחד יישר כח לרא"ה, שחקר בעומק וכתב מאמר נפלא על **ההיסטוריה של "היתר מכירה"**. אולם מאמרו זה אינו רלוונטי ולא מהווה כלל תגובה למאמרי.

אני כתבתי באופן ברור גם בתחילה מאמרי וגם בסופו מהי מטרתני. מטרה זו היא לענות לשאלה שהעמיד "אוצר הארץ" בפני הצרכן. כלומר, "יצבי 'אוצר הארץ' שתי אפשרויות מול הקונים: תוצרת יבוא מחו"ל או היתר מכירה. בית דין של האוצר לא יכריע בשאלה זו, וישאיר זאת לשיקול דעתו של הצרכן". דהיינו, מה דעת הצרכן על היתר מכירה **היום** – בשנת השמיטה תשס"ח?

רא"ה טרח מאד על מנת להראות שלקראת שנת השמיטה תרמ"ט "מספר האוסרים והמתירים היה כמעט שקול" (מלשונו נראה שהיו יותר אוסרים ממתירים!). אבל כל עבודתו היתה לשווא. באמת אין שום משמעות היום לעובדה אם מיעוט הרבנים או רוב הרבנים, או אפילו אם כל הרבנים בעולם **אז** התירו את המכירה. כמו-כן אין שום משמעות של הלכה למעשה בימינו אם הרב יצחק אלחנן ספקטור התחיל לעיין בנושא לפני או אחרי ששלושה רבנים שאלו אותו בנושא, או מתי יצא לאור הספר "ערוך השלחן העתיד". כל זה היסטוריה! ¹ השאלה של הלכה למעשה המשמעותית לנו היא, איך **הרבנים הללו** היו פוסקים **היום**, עקב השיפור הדרמטי בתנאי החיים.

אי אפשר להדגיש יותר מדי את המשפט המופיע במאמרי: **"הסכמת הרבנים הללו** [שנתנו היתר המכירה לפני כמאה שנה ולמעלה] **היתה רק לאותה השמיטה** [והרבנים הללו

¹ אני התחלתי את מאמרי בסקירה היסטורית קצרה על היתר המכירה, אך **ורק** כדי להראות שמראשיתו של היתר המכירה היו הרבה רבנים שהתנגדו להיתר זה.

אמרו זה בפירושו². (כתבתי משפט זה ב גוף מאמרי, אולם מערכת הביטאון הורידה אותו להערה בלבד!)

– כדי לענות על השאלה אם הרבנים שנתנו אז את ההיתר, יתנו אותו גם היום כלומר לשמיטה תשס"ח, הראיתי שלא רק 15 רבנים "חרדים"³ שכוללים את פוסקי הדור, כמו הרב יוסף שלוי אלישיב והרב שמואל וואזנר, פסקו בצורה ברורה ומוחלטת ש"בזמנינו הדבר פשוט וברור שגם [גדולי ישראל] המתירים [את המכירה לפני כמאה שנה] לא נתכוונו להתיר לעת כזאת", אלא הוספתי והראיתי שגם הרב שלמה גורן והרב משה אושפיזאי, שהיו מהמחנה "הדתי הלאומי" אמרו שההיתר שניתן ע"י הרב קוק ואחרים לא תקף בימינו. כמו כן הרב יעקב אריאל, שהוא רבה הראשי של רמת גן וחבר בית הדין של "אוצר הארץ", נותן "הכשר למהדרין" בעירו רק לאוכל שאינו מהיתר מכירה. בנוסף לכך, הולך ופוחת מספר רבני הערים שסומכים היום על היתר מכירה. הרב הראשי יונה מצגר אמר, ששמיטה תשס"ח היא השמיטה האחרונה שבה משתמשים בהיתר זה.

רש"ג ורא"ה תמהו על מה ש כתבתי שלא ניתן להשוות את היתר המכירה בשמיטה למכירת חמץ. אני מפנה אותם לדברי הרב זאב ויטמן שכתב בענין זה: "הבדל מהותי ובסיסי בין היתר המכירה להיתרים אחרים הוא שהיתר המכירה, מבוסס על הפקעת המצווה מיסודה", אולם "במכירת חמץ איננו מפקיעים שום מצווה ... קיום מצווה זו דורש מאתנו להוציא את החמץ מרשותנו."⁴

אני לא החלטתי שבהיתר המכירה שעושים היום אין גמירת דעת (כפי שכתבו עלי רש"ג ורא"ה)! זה פסק דין של גדולי הדור כמו הרב יוסף שלוי אלישיב, הרב שלמה זלמן אוירבאך והרב יצחק וייס (בעל "מנחת יצחק"). כמו-כן יש הוכחות לעובדה

² דוגמה נוספת היא שאלת הקטניות בפסח. אע"פ שיש היום איסור לאשכנזים ולחלק מן הספרדים לאכול קטניות בפסח, היו מקרים בשנות רעב או בצורת שגדולי הדור התירו אכילת קטניות בפסח. ההיתר היה רק לפסח אחד ולא לכל הפסחים בעתיד!

³ אני באופן אישי נמנע מלהשתמש בביטויים כמו "חרדי", "דתי", "דתי לאומי", "חילוני" וכו'. אני רואה את כולם כיהודים וכל סיווג מיותר. אולם מכיון שמערכת הביטאון השתמשה בביטויים הללו, אני משתמש בהם בתשובה הזאת לתגובותיהם. אני מצייין שהמילה "חרדים", שמוזכרת אחרי ה-"חמישה-עשר רבנים" בסיכום של מאמרי התווספה ע"י המערכת. למרבה הצער, יש שמסווגים את האנשים המשתמשים בהיתר מכירה כ"דתי לאומי" ואת אלו שאינם משתמשים בהיתר זה כ"חרדי". מתוך היכרותי אנשים בקרית ארבע, אני יודע שבמקרים מסויימים זה אינו מדויק.

⁴ הרב זאב ויטמן, לקראת שמיטה ממלכתית במדינת ישראל (אלון שבות: צמ"ת תש"ס) עמ' 29.

שהרבה חקלאים חותמים על הטופס של היתר מכירה ואח"כ ממשיכים לעבוד בשדות כרגיל.⁵

רשי"ג ורא"ה תיארו כ"עזות" את דברי אלו: "הרי הקב"ה נתן את ארץ ישראל בשלמותה אך ורק לעם היהודי, וכיצד אפשר למכור אותה, וזאת כדי לא לקיים מצווה בתורה!" בשו"ת של הנצי"ב בקשר להתנגדותו הרעיונית להיתר מכירה יש מסר דומה.⁶

אנו מצפים שיהודים שבמסירות נפש גדולה נלחמים להקים ישובים יהודיים ביהודה ושומרון, ומקימים מאחזים חדשים בכל הזדמנות, ונלחמים נגד הריסתם, ומשייכים עצמם לציבור "דתי לאומי", יהיו **האחרונים** למכור אדמות בארץ ישראל לגויים. אולם, לצערנו, לא כן הדבר! בוודאי שטענתם תהיה שעושים זאת על מנת לעזור ליהודים העוסקים בחקלאות.⁷ הרמב"ם פוסק ש"מעלה גדולה" בצדקה היא להמציא ליהודים מלאכה.⁸ אולם האם הרמב"ם יסכים שהדרך לקיים זאת היא על ידי "הפקעת מצווה [בתורה] מיסודה"⁹ או ע"י "מוכרים של השמיטה כולה."¹⁰

הפתרון הוא למצוא שיטה חלופית לקיום מצות השמיטה. במאמרי הזכרתי את המחקר של "מכון לב" בנושא, בו מומלץ שהחקלאים יקבלו פיצויים. כמו-כן במשך שנת השמיטה הם ילמדו בקורסים מקצועיים לחקלאים, קורסים שבוודאי ייעלו את עבודת החקלאים בשנים שלאחר השמיטה. זה יביא לתוספת של יבול וממילא תגדלנה הכנסותיהם של החקלאים. אולם רשי"ג ורא"ה בתגובותיהם למאמרי התעמלו לחלוטין ממחקר זה ומהמלצותיו.

⁵ הרב משה לוינגר, "הצעה לצמצום המכירה לגוי בשביעית", עמודים (ביטאון הקבוץ הדתי), מס' 224, שבת תשכ"ה, עמ' 115.

⁶ הרב נפתלי צבי יהודא ברלין (הנצי"ב) שו"ת משיב דבר, חלק שני, (ירושלים, תשכ"ח) סי' נ.

⁷ ראוי להזכיר שבין הדפים שמחולקים לבתי כנסת בארץ לפני כל שבת, יש מהם היוצאים לאור ע"י חוגים "דתיים לאומיים". בכל שבוע מופיעות בדפים הללו, (לפעמים על 4 עמודים שונים, ולפעמים על עמודים שלמים), פרסומות שמעודדות יהודים מהארץ לרדת בחופש למדינות בחו"ל, הכוללות את סין, תאילנד, איטליה, טורקיה, ארה"ב, ואפילו מדינות ערב של מרוקו וטוניסיה. מה בקשר לפרנסה של יהודים שהם בעלי מלונות בארץ ולצוות העובדים במלונות אלו? מה בקשר לפרנסה של יהודים שהם מדריכי התיירות בארץ? וכל זה בנוסף לאיסור לטייל בחו"ל.

⁸ הרמב"ם, משנה תורה, הלכות מתנות עניים, פרק י' הלכה ז'.

⁹ לשונו של הרב ויטמן, שם.

¹⁰ לשונו של הרב משה לוינגר, שם.

אכן לביצוע תוכנית כזו נדרש כסף רב, אולם לא מקובלת הטענה שאין כסף בקופה, שהרי אנו יודעים שכשרוצים משהו נמצא הכסף. אם צריכים כמה מאות מליוני שקלים בכל שנה על מנת להיענות לדרישות של מפלגה מסוימת, כדי להיכנס לקואליציה, מיד ימצאו את הכסף! אם צריכים סכום כזה על מנת לפתוח עשרה משרדי ממשלה חדשים יחד עם כל צוות המזכירות, הפקידים, הנערות שמכינות את התה ומכוניות הוולבו, הכסף יופיע ללא דיחוי! ואם הממשלה צריכה כסף כדי לגרש 100,000 יהודים מיהודה ושומרון, ח"ו, אין שום ספק שממשלה כזו תניח מיד את הכסף על השולחן! בכסף הזה אפשר לקיים 50 – 100 שמיטות כהלכתן.

כל שאנחנו צריכים הוא לחץ על הממשלה לשלם עבור קיום השמיטה. אולם כל זמן שאלו שעובדים בחקלאות ואלו שמשווקים תוצרת חקלאית יכולים לקבל "הכשר"¹¹ עבור תוצרת היתר מכירה, לא תהיה תביעה לוחצת על מנת למצוא פתרון חלופי. היתר המכירה יימשך לצמיתות, וזה מנוגד לחלוטין לדעותיהם של הרב קוק והרבנים האחרים, שבעבר בצעו את היתר המכירה. אם מפסיקים לתת הכשרים עבור תוצרת היתר מכירה תימצא במהירות שיטה חלופית!

רש"ג ורא"ה שאלו מדוע לא כתבתי שבזמן שהרב גורן היה הרב הראשי בישראל הוא הפעיל את היתר המכירה. בדומה לטענה זו הם יכולים להוסיף שבזמן שהוא היה הרב הראשי בצה"ל הוא גם השתמש בהיתר מכירה במטבחי הצבא. תשובתי לכך היא שכשאדם משמש בתפקיד ציבורי ולאומי, מופעלים עליו לחצים מכל הכיוונים, ולכן לפעמים הוא צריך לסמוך על דעות מקילות ועל דעת יחיד, אפילו אם הן מנוגדות לדעותיו האישיות. כמו כן צריכים לזכור שזה קרה **לפני למעלה מ-30 שנה**, ואיננו יכולים להשתמש בעובדה זו, שמפני שהרב גורן השתמש בהיתר המכירה בהיותו הרב הראשי, אפשר גם היום להשתמש באופן אוטומטי בהיתר זה.

אבקש לציין עובדה נוספת שבהרצאה שניתנה ע"י הרב גורן, ואני הייתי בין הנוכחים, הוא אמר באופן ברור ומוחלט שההיתר של הרב קוק אינו בתוקף היום. הוא הוסיף שהוא בעצמו לא אוכל תוצרת היתר מכירה. לאחר ההרצאה מישהו שאל אותו כיצד ניתן לדחות שבת כדי להגן על מדינת ישראל בשנת שמיטה, בזמן שהארץ נמכרה לגויים?! הוא ענה בחיוך: "אם באמת נמכר!"

¹¹ מובן מאילו שאפילו אם לא מסכימים עם הרבנים שנותנים להכשרים לאנשים שמשתמשים בתוצרת היתר מכירה, אסור לדבר על הרבנים הללו באופן לא מכובד.

רש"ג ורא"ה הזכירו כמה רבנים מפורסמים שלאחר הקמת המדינה תמכו בהיתר מכירה. אולם רואים אנו שרובם כתבו זאת לפני לפחות חמישים שנה, בשנים הראשונות של המדינה, שהיתה "תקופת צנע" בארץ. זכורני מאותם ימים שהורי שלחו למשפחתי שגרה בארץ קופסה קטנה של סרדינים ליום טוב. משלוח זה התקבל בשמחה רבה. היום זה נראה מגוחך כשאין מקום על המדפים בסופרמרקט לכל האוכל שיש שם. לכן אי אפשר להשוות שמיטה של אז לשמיטה של היום.

הם גם הזכירו מאמרים של שלושה דיינים, שיושבים היום בבית הדין הרבני הגדול. מאמרים אלו לא נכתבו לשנת השמיטה תשס"ח, אלא הם הופיעו לפני 13 עד 22 שנים, עוד לפני שהרבנים הללו היו דיינים בבית הדין הגדול. האם הדיינים הללו עדיין סוברים כך? מדוע רש"ג ורא"ה לא מזכירים בנושא זה את דעתם של הדיינים האחרים היושבים היום בבית הדין הגדול, וגם של 100 הדיינים בבתי הדין האזוריים? כדאי שהם יבדקו כמה מהם תומכים בהיתר מכירה.

הם גם מצטטים מילה במילה את הכרוזים השונים שגדולי הדור פרסמו במשך ארבע השנים האחרונות על האיסור למכור קרקע בארץ ישראל לגויים, וגם שאין שום תוקף להיתר מכירה היום. אולם בכל פעם הם דלגו על הכותרת "דעת תורה" המופיעה בראש הכרוזים הללו, ובמקום זה הם קראו אותם "פסקוויל". (לדעתי, לקרוא אותם "פסקוויל" זו דרך לא מכובדת כלפי גדולי הרבנים שחתמו עליהם). כמו-כן הם טענו שזמן פרסום פסקי הדין הלל - שנתיים לפני שנת השמיטה – הוא "עיתוי התמוה", ושאלו: "מה ההכרח הדוחק לפרסם את כרוז זה בחוצות ירושלים דווקא אז?" בדיוק להיפך – הפרסום בתאריך הזה נתן לאנשים שמתעסקים בחקלאות ושיווק תוצרת חקלאות מספיק זמן כדי להתכונן לקראת שנת שמיטה תשס"ח. אילו הרבנים הללו היו מפרסמים את פסק הדין שלהם קרוב לשנת השמיטה, ניתן היה לטעון טענה הוגנת: "למה חיכיתם לרגע האחרון?" רש"ג ורא"ה ציינו כמה פעמים שפסקי הדין הללו ניתנו בזמן גירוש יהודי גוש קטיף, ר"ל, אולם פסקי הדין הללו אינם מזכירים כלל את הגירוש הזה ולכן אינני מבין מדוע הם מזכירים זאת. כמו-כן **הדגישו** רש"ג ורא"ה שהרב נחמיה גולדברג, חבר בית הדין של "אוצר הארץ", חתם על "דעת תורה" הראשון, שיצא לאור באייר תשס"ה, רק באמצע שנת תשס"ז. אינני רואה שום דבר בפרסום של "דעת תורה" זה ¹² שמאשר מה **שהדגישו** רש"ג ורא"ה!

¹² פתח הספר, שמיטה כמצותה, [יצחק שמואל קסירר], (בית שמש: אלול תשס"ז).

רא"ה כתב שעשיתי שגיאה וגם "לא ציין מקור כלשהו" בזמן שכתבתי שהרב שמשון רפאל הירש התנגד להיתר מכירה. בדיקת מאמרי מראה מיד שאני ציינתי את המקור – ראה הערה מס' 18 – דהיינו הספר באנגלית שנכתב ע"י הרב איזידור גרונפלד, ששימש כדיין בבית דין בלונדון, ואחד המומחים בעולם בכתבי הרב הירש.

פעם אחרי פעם שאל רא"ה מדוע לא ציינתי שרב מסוים זה או אחר תמך בהיתר מכירה, אולם **אף פעם** הוא לא שאל מדוע לא ציינתי שרב מסוים זה או אחר **התנגד** להיתר מכירה, ובאמת היו רבים, לדוגמא, הרב ישראל מקוצק, הרב שניאור זלמן פרדקין (בעל "תורת חסד"), הרב נחום וידנפלד, הרב שלום מרדכי שוואדרון, הרב אברהם מענדיל שטיינברג מבראדי והרב מאיר אריק. אפילו אם מטרת מאמרי היתה רק לכתוב את ההיסטוריה של הפולמוס על היתר מכירה, ברור שלא ניתן היה להזכיר בתוך 3 עמודים אותו מספר רבנים שרא"ה מזכיר במאמרו שאורכו 22 עמודים!¹³

רא"ה גם שאל מדוע ציטטתי את דברי הרב קוק, שבזמן שהוא חי ברוסיה הוא התנגד להיתר המכירה, ולא ציטטתי את המשך דבריו. אולם אם קוראים את מה שכתבתי אחרי זה, מיד רואים שסכמתי את המשך דבריו של הרב קוק.

הזכירו רש"ג ורא"ה את כתבי הרב מרדכי אליהו. בספרו כותב הרב אליהו באופן ברור בעמודים ע"ב ו-קצ"א שיש להעדיף יבוא, **כולל מעזה**, על פני היתר מכירה. בעמוד קצ"ה הוא מעדיף יבוא על פני היתר מכירה, אולם כאן הוא מוסיף לימנע מירקות מעזה. רק בעמודים ס"ה ו-קצ"ד הוא מעדיף היתר מכירה. דהיינו ברוב המקרים בספרו, הוא מעדיף יבוא על פני היתר מכירה. אולם רש"ג ורא"ה החליטו ש"נפלה טעות סופר"! בנוסף, הרב מרדכי אליהו הוא אחד מהחותמים ב"דעת תורה" שאסור בהחלט למכור קרקע בארץ ישראל לגויים. אולם רש"ג ורא"ה כתבו, לאחר שהם הזכירו את שמו "(!)" והוסיפו ההערה: "קשה להאמין שהרב אליהו חתם על נוסח זה בהקשר כלשהו להיתר מכירה". האם הם מבקשים לומר שגם פה "נפלה טעות סופר"!!!

יכולתי להוסיף ולכתוב הרבה יותר, אולם בטוחני שמה שכתבתי די בו כדי להשיב על ההערות של רש"ג ורא"ה.

¹³ החלק במאמרי המוקדש להיסטוריה של היתר מכירה הוא בן 3 עמודים בלבד.